

□ آشنایی کوتاهی با:
استاد حسن زرین خط

شرح حال
بقلم خود او:

● در سال ۱۲۷۳ خورشیدی در خانواده‌ای متوسط در شهر تهران متولد شدم. پدرم یراق و پارچه زر بفت میبافت. از طفولیت که به مکتب خانه میرفتیم نزد میرزا طاهر کاتب همایون بفرما گرفتن خط مشغول بودم و در اثر علاقه وافری که بحسن خط

داشتم از کوچکترین فرصت برای اعتلا به آن استفاده میکردم، زمانیکه با پدرم همکاری داشتم در خلال کار بمسجد شاه میرفتم و از روی سنگ نبشته های اطراف رواق مسجد سیاه مشق مینوشتم.

اوایل مشروطه معلم خط بودم ب ماهی سه تومان و در خلال کار نزد مرحوم عمادالکتاب قزوینی بتکمیل هنر خود اشتغال ورزیدم و پس از ۱۵ سال خدمت در فرهنگ بخاطر ناسازگاریهای اداری که باروحیه ام موافق نبود سرانجام مجبور باستعفا شدم.

بیاد دارم که در وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه آنزمان مسابقه ای برای خط تشکیل دادند که بین تقریباً ده نفر در شمار اولین نفر درآمد و در زمان اعتمادالدوله نوشتن کتابهای درسی از اول ابتدائی تا نهم متوسطه را منحصرأ بعهد من گذاشتند که همان کتابها مدل و سرمشقی مفید برای نوآموزان و دانشجویان میتوانست باشد ولی متأسفانه مدتی است که این روش متروک شده و کتابها را با حروف ساخته شده نسخ منتشر می کنند و البته اینکار نقض غرض است زیرا از همان اوان کودکی چشم بچه های معصوم بخط ناموزون نسخ که ابدأ نمیتواند جای رسم الخط شیوای نستعلیق را بگیرد آشنا میشود. از ترتیب نمایش و نمایشگاه هم کمک کاملاً موثری به اشاعه خط اصیل ایرانی که همان نستعلیق است در باره نوآموزان نمیشود و بایستی در راه نیل باین هدف از وجود خوشنویسان قدیم و جدید و راهنمائیهای ایشان استفاده شود و ضمن اقدامات لازم دیگر و تا آنجا که امکان دارد نوشته کتابها را با خط نستعلیق چاپ و منتشر نمایند.

در باره اینجانب تا کنون از طرف هیچ یک از مراجع فرهنگی و هنری تشویق و ترتیبی که جبران خدمات یک عمر طولانی را کند بعمل نیامده است و همان ذوق شخصی را علاقه باطنیم مرا وادار به ادامه در راه خط کرده، فی المثل تمام خوشنویسان آنزمان و فعلی همگی دارای شغل اداری بوده و هستند جز من که بطور آزاد کار میکردم و در لوای همین عشق

و پشتکار بوده است که توانستم آثاری ارزنده و جاودان که ذیلاً مختصری از آنها را که در ذهنم باقی مانده است نام ببرم.

گوشه‌ای از کارها

● از تاریخ ۱۲۸۶ سال خورشیدی مشغول کارهای انجام شده بشرح زیر بوده‌ام.

— برای کتابفروشی اسلامیه کتابهای زیادی با مرکب چاپ چاپ سنگی نوشتم.

— برای کتابفروشی سعادت کتابهای زیادی با مرکب چاپ چاپ سنگی نوشتم.

— برای کتابفروشی علمیه کتابهای زیادی با مرکب چاپ چاپ سنگی نوشتم. *

— برای وزارت فرهنگ و هنر کتابهای کلاس از ابتدائی تا ۹ متوسطه نوشتم.

— برای پیکرنگار پلاک ثبت املاک در حدود ۵۰۰۰۰ عدد نوشتیم.

— ابتدای تاسیس راه آهن برای راه آهن که هنوز بچشم میخورد خیلی خط نوشتم. برای مدرسه راه آهن روی سنگ مرمر خیلی خط نوشتم.

— برای سالن امجدیه ورزشگاه خط برای گچ بری زیاد نوشتم.

— برای شیروخورشید سرخ ایران چه در مرکز چه در شهرستانها کتیبه خیلی نوشتم.

— برای اماکن متبرکه چه در خراسان، در قم، در حضرت عبدالعظیم آثاری زیاد دارم که از شرح آن معذورم (از جمله بقعه متبرکه اماکن مقدس در خاک عراق)

— برای مساجد و اماکن متبرکه کتیبه زیادی نوشتم منجمله مسجد جامع، مسجد قائم، مدرسه سپهسالار و سایر مساجد که تعداد آنها زیاد است.

مسجد فیروز آبادی، مسجد هدایت، مسجد طالقانی، مسجد جامع، نارمک مسجد دزآشوب، مسجد قهلک، خانقاه نعمت الهی چه در مرکز چه در شهرستانها حسینیہ در قم.

برای کاشی سازی خاک نگار مقدم شاید در حدود پنجهزار متر کتیبه نوشتم که نمونه آنها موجود است.

— برای انجمن آثار ملی سنگ مرمر برای آرامگاه فردوسی در طوس برای آرامگاه نادر مشهد برای آرامگاه خیام نیشابور برای آرامگاه ابن سینا در همدان.

برای آرامگاه باباطاهر در همدان برای آرامگاه شیخ روزبهان وسایر کارهای انجمن آثار ملی.

برای سنگ تراشها شاید در حدود سیصد قطعه سنگ برای مزارهای متفرقه نوشتم.

— برای حسینه ارشاد خط برای کتیبه زیاد نوشتم.

— در زمینه کتاب: دیوان امیرجاهد، هیزم شکن، حافظ فروغی، حافظ قزوینی، ترجمه الصلوة درس دین، سرود اسلامی و کتاب حکمت کتاب خیام.

— برای دوا فروشان شاید در حدود دوهزار صفحه ترجمه دوا نوشتم که در جوف بسته های دوا دیده میشود.

— برای پلاک سازی مرغوب قریب سی سال است که کارهای سفارشی او را انجام داده ام.

— برای بانک سپه در حدود شاید ۱۵۰ قطعه سنگ نوشتم.

— در مدت شصت سال کارهای متفرقه زیادی انجام داده ام که بشمار نمی آید روی شناسنامه، دفتر ازدواج، سند ازدواج دفتر ملک وسایر سندهای مالکیت اوراق بهادار و خط های اسکناس.

برای مسجد سپهسالار کتیبه زیادی نوشتم وسایر مساجد جدید البناء توسط خاک نگار.

— بانک ملی ایران خطوط ارجاعی آن سازمان تا چند سال پیش.
— زیارت نامه برای حضرت عبدالعظیم ۵ قطعه
ضمناً در مدارس دولتی نزدیک پانزده سال معلم خط بودم که از
کثرت کار استعفا کردم و مشغول کار آزاد شدم.

خط من در جیب هرایرانی هست

«چند سال پیش اشعار دورادور مجسمه فردوسی را نوشتم و با
امضاء تحویل مقامات مسئول دادم. یکی از این مقامات وقتی امضای مرا
در زیر نوشته دید گفت: حال که برای انجام اینکار پول گرفته ای دیگر این
امضا را برای چه کرده ای؟ آیا درست است بمن که تا بحال شش هفت
کیلومتر خط کتیبه نوشته ام و نمونه خطم در جیب هرایرانی هست (اشاره به
نوشته های وی در روی اسکناس میکند) و همه خط شناسان به هنرم
اعتراف دارند اجازه ندهند در مواردی، زیر اثر خود را امضا کنم؟»

از روزنامه اطلاعات شماره ۱۴۳۰۱

از اسکناس تا سنگنبشته ها بخط اوست

تعجب میکنید اگر بگویم که ممکن نیست کسی را پیدا کنیم که
در این کشور چشم گشوده باشد و یا بملکت ما آمده باشد و خط استاد زرین
خط را ندیده باشد. خط او را بر روی هر شیئی و یا چیزی که خطی بر آن باشد
میتوان یافت از سکه و اسکناس و اوراق بهادار تا کتبه های مساجد بزرگ و از
سنگ آثار تاریخی مثل سنگ نبشته های فردوسی، نادر، سعدی، ابن سینا،
خیام، باباطاهر، نبشته های فردوسی، نادر، سعدی، ابن سینا، خیام،
باباطاهر، شیخ روزبهان و هزاران نوشته دیگر تا کاشیهایی که
بر سردر خانه های می بینیم.

زرین خط از صبح تا شام مینویسد. آثار خطی او را در بیش از ۲۰۰
کتاب که حداقل در ۲۰۰ صفحه تدوین شده است می بینم ۶۵ سال است که
قلم بدست دارد از دهسالگی بدو هیچ مشوقی بنا با استعداد و علاقه ذاتی

بدنبال خطاطی رفته است.

میگوید: برای خطاطی و خوشنویسی هیچ شرایطی را قائل نیستم باید استعداد داشت و ذوق بخرج داد. البته ذوق و استعداد لازمه کار است ولی اشتیاق بکار در درجه اول اهمیت قرار دارد و بسیاری از علاقمندان به این هنر را دیده‌ام که سرشار از استعداد هستند ذوق خطاطی دارند ولی اشتیاق بکار ندارند. گاه اتفاق می‌افتد که بدنبال همان علاقه که زائیده «آن» است با پرس و جو بدنبال استاد خط می‌روند و گمان می‌کنند با چند جلسه خطاط خواهند شد ولی حوصله و اشتیاق دنبال کردن را ندارند بهمین دلیل بسیاری از استعدادها گم می‌شود.

زرین خط میگوید: هر هنرمندی باید تامین باشد تا خالق آثار هنری گردد، وقتی که یک جوان مستعد برای فرا گرفتن خط که لا اقل باید دهها سال تمرین و ممارست داشته باشد تامین ندارد، باید با و حق داد که از فراگیری این هنر صرف نظر کند و آنچه که خود بدون قاعده و قانون ابداع می‌کند بنام خط خوش استفاده کند. بعنوان نمونه باید بگویم که سالهاست به تعلیم خط اشتغال دارم. شاید تعداد آنهایی که با اشتیاق این هنر را دنبال کرده‌اند از شمار انگشتان دست تجاوز نمی‌کند. مراجعین بسیاری داشته‌ام که بعللی از فراگیری این هنر صرف نظر کرده و بدنبال کارهای دیگری رفته‌اند برای نگهداری اینان و بالمآل حفظ آثار قلمی و سنن ملی باید مسئولین امر در فکر چاره باشند.

— از استاد در زمینه اثر چاپ بر روی خوشنویسی سؤال می‌کنم.

میگوید: زمانی چاپ سنگی بود در آن موقع جوان بودم و پرکار. چاپ نیز رونق فراوان داشت. یاد دارم که کارهایم با اقبال فراوان روبرو بود. از آثار آن زمان کتابهای فوائد الادب و فرائد الادب احسن المراسلات و حساب موسی خان را بیاد دارم تا آنکه چاپ کلیشه متداول شد و اولین کار من با کلیشه کتابهای درسی زمان اعتمادالدوله وزیر فرهنگ وقت بود. در باره تاثیر چاپ بر روی خوشنویسی معتقد هستم که چاپ سنگی

و کلیشه آنطور که باید جلوه واقعی خط را نمایان نمی‌کرد ولی از زمانی که در صنعت چاپ از طریقه افست استفاده میشود در چاپ نمونه‌های خطاطی، ماهیت و اصالت خط کاملاً حفظ می‌شود.

استاد زرین خط در باره نمونه کارهای خطاطی و خوشنویسی

می‌گوید:

— تحریر خط خوب قبل از میرعماد شروع شده است و بحق باید گفت خط خوش بمیرزا رضای کلهر خطاط دوره ناصری خاتمه پیدا کرده و از آن زمان تا کنون بتصدیق تمام اساتید هنر خلق خط خوش میسر نبوده است. استاد حسن زرین خط همانطور که آرام صحبت میکرد خط نیز می‌نوشت. خط خوش او، برای ما فارسی زبانان همانقدر زیباست که برای فرنگیان که به صورت یک اثر تزئینی بدان مینگرند.

استاد زرین خط میگوید: میدانم چرا کسی بمانند توجه ندارد در داخله به خط اهمیت نمیدهند ولی بسیار دیده و شنیده‌ام که هنرشناسان تمام جهان خط فارسی را به عنوان یکی از زیباترین پدیده‌های هنر باستانی ایران معرفی کرده‌اند. شاهد این ادعای من علاقمندی مسئولین موزه‌های بزرگ جهان است که مرقعات خط ایرانی را جمع‌آوری نموده و بعنوان گنجینه هنر ایران حفظ میکنند.

توضیح اینکه یکی از زیباترین آثاری که زرین خط تدارک کرده، رباعیات عمر خیام است که چند شماره پیش در دربار زیبائی و نفاست این مجموعه به تفصیل سخن رفت.

از روزنامه اطلاعات — سال ۵۲

بو الجوف لاله
 شمشیر عالی در بقیع از این خط بدین
 در خط کتیبه از این خط بدین
 ای دل مشرک از خط بدین
 در یادگار شاه در خط بدین
 آن نزد عباد که در خط بدین
 از بنده چشم خورشید در خط بدین
 حافظ المومنین در خط بدین
 استاد این خط بدین
 که شمار از این خط بدین
 این است خط بدین
 حسن زین خط بدین
 استاد این خط بدین

نمونه‌ای از خط استاد زین خط

محمد مصباح

تاریخ زندگی و کار آرزو شاد حضرت مصباح

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

